

Citation:

B.A. van Groningen, Levensbericht A. de Buck, in:
Jaarboek, 1959-1960, Amsterdam, pp. 366-372

HERDENKING
VAN
ADRIAAN DE BUCK
(22 september 1892—28 oktober 1959)

Uitgesproken in de vergadering van 15 februari 1960

Adriaan de Buck werd op 22 september 1892 in de Nederlands Hervormde pastorie te Oostkapelle geboren als oudste zoon van Dr. P. de Buck, een niet onverdienstelijk Oudtestamenticus. De loopbaan van zijn vader bracht hem van Zeeland over Giethoorn naar Leeuwarden, waar hij het gymnasium bezocht. In 1911 werd hij ingeschreven als student in de theologie aan de Leidse Universiteit. Al terstond bleek, dat hij niet voornemens was zich angstvallig te houden binnen de enge grenzen der examenstudie. Hij legde zich aanvankelijk toe op het Assyrisch en Babylonisch, heeft ook drie jaar lang Arabisch gestudeerd en het heeft zijn leermeester, Snouck Hurgronje, gespeten dat De Buck niet heeft toegegeven aan zijn aandrang om zich in deze richting te specialiseren, treffend bewijs van den uitnemenden indruk dien de aankomende theoloog reeds toen op uiterst critische leermeesters maakte. De voornaamste reden van zijn negatief antwoord aan den groten arabist was een ogenschijnlijk onopvallend feit, dat richting heeft gegeven aan zijn gehele verdere leven. Een andere theologant, zijn vriend, de latere predikant C. Brinkerink, had zich aangetrokken gevoeld tot het Egyptisch en volgde de schaars bezochte colleges van den lector P. A. A. Boeser. Op zekeren dag kwam De Buck bij Brinkerink binnenlopen en zag hem bezig met het bestuderen van Erman's *Aegyptische Grammatik*. Geïntrigeerd nam hij het boek in handen, bladerde er in, nam het mee naar huis.

ADRIAAN DE BUCK
(22 september 1892—28 oktober 1959)

De teerling was geworpen: De Buck was gekomen in den ban van het oude Egypte. Dit was in 1912. Hij werd ook de leerling van Boeser. In nog sterkere mate begon nu echter het onderwijs van den godsdiensthistoricus, den aan velen onzer nog bekenden Kristensen, voor hem te leven, en als men vraagt, wie in den beslissenden zin van het woord zijn leermeester is geweest, dan moet Kristensen worden genoemd. Zo ziet men den jongen student als het ware staan op de scheiding van vele wegen, een korten tijd aarzelend welken hij zal inslaan. Maar is de keuze eenmaal gedaan, dan wordt ook geen ogenblik meer omgezien en wordt zijn wetenschappelijk leven in beginsel strikt rechtlijnig. Hij wordt, is en blijft egyptoloog.

Hij legt op 10 november 1916 het doctoraal examen in de godgeleerdheid af, maar in het volgend jaar studeert hij egyptologie in Göttingen bij den vermaarden Kurt Sethe. Als deze in september 1920 naar Berlijn vertrekt als opvolger van Adolf Erman, den toenmaligen grootmeester der europese egyptologie, gaat De Buck met hem mee. Het was inmiddels in Nederland al wel bekend geworden, hoezeer Sethe in het bijzonder met zijn nederlandsen leerling op had. Doch de praktijk des levens is er ook nog en op 3 april 1921 wordt hij bevestigd tot predikant der Nederlands Hervormde gemeente te Ursem in Noord-Holland. Op 6 juli 1922 promoveert hij bij Kristensen met een dissertatie getiteld „De Egyptische voorstellingen betreffende den oerheuvel”. Op 30 juni 1924 treedt hij in het huwelijk met de Zweedse predikantsdochter Anna Lisa Nordenberg.

Inmiddels heeft zich echter een feit voorgedaan dat in beginsel het einde van zijn predikantschap betekent. James Henry Breasted, de beroemde egyptoloog die de stichter en bezielende leider was van het Oriental Institute te Chicago, was, mede door gesprekken met zijn Engelsen vakgenoot, Sir Alan Gardiner, tot de overtuiging gekomen, dat de Oud-egyptische sarcofaagteksten een bestudering verdienen. Een jaar lang heeft Sir Alan zich in deze materie verdiept, doch hij kwam tot de overtuiging, dat het werk beter aan een ander kon worden toevertrouwd. Hij ging bij Sethe te rade en deze noemde hem zonder enige aarzeling De Buck als den man,

die zich met dit werk kon belasten: hij bezat grondige kennis van de taal, eerste vereiste; hij was godsdiensthistorisch voortreffelijk geschoold, zoals uit zijn proefschrift gebleken was; men kende zijn werkkraft en zijn stillen hartstocht voor alles wat het oude Egypte betrof; en ten slotte, hij was nog jong en had nog vele jaren voor zich om het onoverzienbare materiaal te verzamelen en te bewerken. In den zomer van 1923 ging hij naar Gardiner, opdat deze een eigen indruk van hem zou krijgen. Deze was zonder twijfel gunstig, want in het voorjaar van 1924 kwam een brief uit Chicago met het verzoek, de opdracht te willen aanvaarden. Deze brief hield echter geen rekening met de omstandigheden: men stelde hem voor, dat hij het winterhalfjaar aan de studie der sarcofaagteksten zou wijden, en aan zijn gemeente het zomersemester, juist de zgn. slappe tijd in een predikantenbestaan. De Buck weigerde dus en het overleg tussen Breasted, Gardiner en Sethe begon opnieuw. Het duurde niet lang. Men verzocht hem nu, zich geheel en al aan de wetenschappelijke onderneming te wijden. Nu was de beslissing gemakkelijk geworden. Met ingang van 1 februari 1925 ging hij met emeritaat, en wel op reis naar Egypte. Enige jaren is hij bezig geweest met het verzamelen van het materiaal, in Cairo, Parijs, Turijn, Londen, kortom in alle plaatsen waar de musea beschreven sarcofagen bevatten. In 1931 is hij nog enige maanden in Amerika geweest met hetzelfde doel.

Op 5 juni 1929 werd hij, als opvolger van Boeser, benoemd tot lector aan de Leidse Universiteit. Zijn eerste openbare les ging over „Het typische en het individuele bij de Egyptenaren”. Op 20 oktober 1939, tien jaar later — het lectoraat was omgezet in een buitengewonen leerstoel — oreerde hij over „De godsdienstige opvatting van den slaap, inzonderheid in het Oude Egypte”. Tevens werd hij belast met het onderwijs in de geschiedenis der antieke godsdiensten in de Faculteit der Godgeleerdheid. Nog eens tien jaar later werd de leerstoel een gewone; nl. met ingang van 1 januari 1949. In 1941 was hij inmiddels tot lid onzer Akademie benoemd. Een drietal jaren is hij decaan geweest van de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte. Op 28 oktober 1959, nog-

maals na een periode van tien jaar, overleed hij na een ziekte van ongeveer zes maanden.

Wanneer ik daaraan nog toevoeg, dat, toen in 1947 te Kopenhagen de International Association of Egyptologists werd opgericht, het als vanzelfsprekend werd beschouwd, dat De Buck voorzitter werd, een eer voor hemzelf, voor Leiden, en voor Nederland, en dat hij dit tot zijn overlijden is gebleven, heb ik alle feiten in dit geleerdenleven vermeld.

Wanneer dan nu het ogenblik gekomen is, zijn wetenschappelijk werk te kenschetsen en te waarderen, zou mijn betreurde vriend zeker beter hebben verdiend dan dit toevertrouwd te zien aan een, wiens bescheiden egyptologische studie een meer en meer vervagende jeugdherinnering is geworden. Daar staat tegenover, dat de kenmerkende eigenschappen van mens en werk bij hem in zo sterke mate parallel lopen, dat hij die hem goed kende — en ik heb hem goed gekend — zich in de beoordeling van zijn wetenschappelijken arbeid moeilijk vergissen kan. Daarom eerst een enkel woord ter herinnering aan zijn persoon.

Wij zien hem allen in onzen geest nog voor ons: rustig, sterk, gezond. Wij horen hem nog spreken: helder, sierlijk, met telkens een glimp van fijnen humor, ogenschijnlijk zonder enige moeite den hoorder brengende in de sfeer van het Oud-egyptische leven, dat hij dan waarlijk leven doet. Wij kunnen nog menig geschrift van hem lezen, waarin hij dien plicht volbrengt, die aan ons allen is opgelegd, nl. uit onzen ivoren toren te treden en bij den buitenstaander belangstelling te wekken voor wat ons wetenschappelijk onderzoek ons leert. In dit verband moet gewezen worden op het belangrijke aandeel dat hij van den dag der stichting van het Vooraziatisch-Egyptisch Genootschap „Ex Oriente Lux” af in de werkzaamheden dier instelling heeft gehad. De Buck was een zeer bescheiden mens. Ik heb hem nooit een stap zien doen, een woord zien spreken of schrijven, dat dienen moest om hem op den voorgrond te plaatsen. Dat hij in de allereerste rij is komen te staan, is geheel vanzelf gegaan, omdat zijn vakgenoten hem daar uit eerlijke overtuiging plaatsten. Ook in het ambtelijke. De bevoor-

dering van lector tot buitengewoon hoogleraar was een gevolg van de regeling der opvolging van Kristensen; die tot ordinarius, van een pertinent verzoek van de Faculteit. Hij heeft het zelf eens zo geformuleerd — een van de zeer weinige malen, dat hij iets over zichzelf heeft gezegd —: „Voor mijzelf vraag ik niet veel; maar in elk geval wel het recht voor groot te houden, wat ik zelf als groot beschouw.” Hij hield van regelmaat. Onvermoeid, onverpoosd heeft hij tientallen jaren gewerkt. De rust, die hem uiterlijk zo kenmerkte, vond haar tegenhanger in den onverstoorbaren voortgang van zijn arbeid. Maar, zoals ik ook mocht zeggen bij zijn begrafenis, wie achter deze schijnbare onbewogenheid schraalheid van gevoel vermoed zou hebben, zou zich schromelijk hebben vergist. Het was een aangeboren gereserveerdheid die de warmte zijner gevoelens omsluisde. Bij een zuivere, bij uitstek gave persoonlijkheid als de zijne spreken eerlijkheid en toewijding geheel vanzelf. Men kon steeds op hem rekenen en zijn leerlingen hebben in hem een wijzen, betrouwbaren, steeds hulpvaardigen mentor verloren, zijn vrienden iemand wiens verscheiden hun veel pijn heeft gedaan.

In zijn wetenschappelijk werk komen wij denzelfden man tegen: arbeidzaam, voorzichtig, geduldig, nauwgezet, tevens met een scherpen blik voor nieuwe mogelijkheden, en een fijne intuïtie voor wat boven de rede uitgaat; helder denkend en helder formulerend; bekwaam om in een chaos van verwarrend materiaal orde te scheppen en tot leven te wekken wat dode stof scheen. In alle takken van wetenschap is deze verbinding van strikt logisch denken en visionair aanvoelen vruchtbaar; in de egyptologie is zij *conditio sine qua non*, omdat èn schrift èn voorstellingen vaak op een rebus lijken, en omdat de geesteshouding en de denkvormen van den ouden Egyptenaar zozeer afwijken van de onze. Dat grondige kennis van de taal basis en uitgangspunt van alle studie der egyptologie moet zijn stond bij hem zo vast, dat hij de moeite genomen heeft zelf een — later in het Frans en in het Engels vertaalde — Egyptische grammatica te schrijven met een leesboek daarbij.

Zijn eerste pennevrucht dagtekent van 1908; hij was toen zestien jaar oud. Hij publiceerde in het tijdschrift „De Levende Natuur” (XII, 217-219) een artikeltje getiteld „Een paar dagen op Walcheren”. Dit is niet meer dan een curiosum. Van anderen aard is reeds het korte stukje dat hij bijdroeg aan een klein boekje „Herinneringen aan het Collegium Theologicum c.s. Chrysostomos”, aan Prof. Dr. P. D. Chantepie de la Saussaye aangeboden bij zijn aftreden in 1916. Hij spreekt er zijn dank uit voor wat die leermeester hem had meegegeven als kenner der schone letteren.

Met zijn reeds genoemde proefschrift komt voor het eerst de egyptoloog en godsdiensthistoricus aan het woord. Het ligt geheel in de lijn van Kristensen's werk, maar het is volkomen eigen onderzoek. Het verbindt, zoals wij ons dat ook van Kristensen herinneren, gegevens uit taal en letterkunde met symbolische voorstellingen, en laat de subtiele, maar uiterst betrouwbare interpretatie daarvan samenvloeien in een synthese van opvallende bekoring en, naar algemeen oordeel, onweersprekelijke juistheid.

De tijd ontbreekt om de lange lijst zijner publicaties te volgen, of zelfs om er een greep uit te doen. Alleen zijn levenswerk moet vermeld worden; de zeven delen van de door het Oriental Institute te Chicago uitgegeven Egyptian Coffin Texts, waarin de teksten van de magische spreuken in een voorbeeldige critische editie opgenomen zijn. Dit zijn niet maar boeken, zoals wij ze in druk geven. Zij bevatten reproducties van met de hand, met zijn hand, geschreven bladzijden. Men kan niet zonder bewondering, en, als men den schrijver goed heeft gekend, niet zonder ontroering die duizenden bladzijden voor zich zien, waarop met sierlijke klaarheid en feilloze regelmaat de hiëroglyphen op elkaar volgen, en die zulk een welsprekend getuigenis afleggen van liefde en eerbied voor het materiaal en van een waar dienen der wetenschap. Een levenswerk, zei ik. Inderdaad, in dubbelen zin; hij heeft er zijn gehele leven aan gewijd; maar ook in dezen zin, dat hij het manuscript van het zevende en laatste deel slechts weinige maanden voor zijn heengaan heeft verzonden. Ware een langer leven hem gegund geweest, hij zou nog een vertaling en een commentaar hebben toegevoegd.

Zoals het nu echter door hem is gewrocht, is het een der belangrijkste publicaties waarop de egyptologie kan bogen. En niet alleen de egyptologie, maar ook de godsdienstgeschiedenis.

Hij eiste voor zichzelf het recht op, voor groot te houden wat hij als zodanig beschouwde. Daarmede heeft hij, zoals uit zijn geschriften blijkt, in de allereerste plaats bedoeld die algemene waarden van hoger orde die ook in dit oude materiaal van een vervlogen cultuur verborgen liggen. Het raadsel van leven en dood, waarvan hij het ruisen dagelijks waarnam in deze dagelijks bestudeerde teksten, vond in zijn wezen een zeer gevoeligen klankbodem. Daardoor draagt zoveel van zijn werk, ook dat van strikt objectieven aard, zo duidelijk het merk van zijn persoonlijkheid.

Onze Akademie mag er trots op zijn, dat zij hem tot haar leden heeft mogen rekenen.

B. A. VAN GRONINGEN